

Стевица П. Матко¹, студент мастер академских студија
Православни богословски факултет, Београд

Кратки научни
прилог

Ушцај хришћанских вредности йородичној васйићања на васйићање и образовање у друшћву

Резиме: У раду је саљедан ушцај йородичној васйићања, исйуњеној хришћанским вредностима, на васйићање и образовање у нашем друшћву. Заћим, шћа је йраво васйићање, какво је сћање у савременом васйићању код нас, а све ћо кроз анализу основних йосйавки учења Свейој Јована Злаћоустојој и Свейој Николаја Велимировића. Насйојано је да се усйанови шћа је ћо заједничко у њиховим сйавовима, у чему се њихови сйавови ийак разликују, и како узетћи заједно моју йоћйуније да расвейле йрисйућ образовања. Та анализа, базирана на йроучавању њихових дела, йоказала је следеће: 1) Човек је Божије сйворење које је йрвенсйвено сйворено за учење Божије науке; 2) Извор и седишће васйићања целој човечансйва је Боћочовек Исус Христос; 3) Темель духовној живоћи и васйићања је у йородици као домаћој Цркви; 4) За йравилно васйићање је неойходан духован и делатћан рад који ће усмерићи ученика ка слободном духовно-исйраживачком раду, односно да ученик научи да самосйално размишља и доноси исйравне закључке, а не да само одражава мисли друћих људи учећи их најаметћ.

Кључне речи: Боћ, човек, васйићање, образовање, друшћво.

Извор и средиште васпитања

Свако право знање има свој извор у познавању Бога, јер у Њему „је све благо премудрости и разума сакривено“ (Kol. 2: 3). Богочовек Исус Христос је извор и средиште свега васпитања, како појединог човека, тако и целог човечанства. Од Њега излазе и благослов и делатност и васпитање и Њему треба да се опет врате. Бог

не ускраћује Свога руковођења човеку; само од човекове воље зависи да ли жели да иде за Њим.

Човек је Божије створење које има дух, душу и тело (Post. 1: 26; 2: 7), и првенствено је створен за учење Божије науке. Објашњавајући разлику између духа и душе, Карелин каже: „Дух је око душе усмерено ка вечности, а душа – човекове унутарње очи које су усмерене ка земном животу и свим његовим различитим аспектима“ (Karelin, 2012: 58).

¹ s.p.matko@gmail.com

Основа спасења је у томе што је човек, испуљен богочовеком Исусом Христом Сином Божијим, постао дететом Божијим, које Отац Небески очински љуби и у тој га љубави води до оне зрелости која га у вечној слави небеској очекује. Божанско васпитање никад не престаје, ни када човек пређе врата смрти и уђе у Царство Небеско у Вечност.

Улога хришћанских вредности у породичном васпитању

Породица је била у средишту васпитања које је установљено у Едену. Прва духовна упутства и поуке добијају се у породици као домаћој Цркви и она су темељ духовног живота, јер преко молитве родитеља и побожног понашања у кући деца се најпре науче са Богом разговарати.

Нико у томе није позванији и више одговоран од родитеља. Личним примером, начином свога живота, стварањем породичне атмосфере, они засађују добродетељи (врлине) у срца своје деце и побуђују их на благочестиви живот. Напредовање у врлинском животу могуће је само код деце чији родитељи показују у себи примере скромности, трудољубља и чистог морала.

„Под именом васпитање већи део родитеља подразумева само и једино физичко одржање живота своје деце и њихово припремање само за земаљску будућност или обучавање њихово свему, осим благочестија које је увек и за свакога корисно јер тјелесно обучавање мало је корисно, а побожност је корисна у свему, пошто она има обећање живота садашњег и будућег’ (1. Tim. 4: 8). На образовање срца [извор живота је срце, из срца излази добро или зло – прим. С. М.] обраћају мало или ни мало пажње, међутим, као што нас искуство и Слово Божије уверава да је срце главно у животу човечијем и да ако га не оросимо у самом почетку благодатним струјама закона Божије Љубави то ће оно кроз читав живот човечији истакати из себе само мутне потоке злих помисли и дела и оно ће бити као извор

несреће за човека, не само у вечности, већ и у садашњем животу“ (*Nepoznati autor*, 1887: 35).

Велика је одговорност оних који се прихватају усмеравања људске душе. Прави очеви и мајке сматрају то дужношћу од које никад неће бити потпуно ослобођени. Први учитељ детета је мајка. Мајка је по свом Божанском позиву прва учитељица свога детета у побожности и благочестивом животу. Још у утроби мајке дете преко њеног духа, који је приклоњен или није приклоњен Извору Живота, прима мир или немир, здравље или болест, снагу или слабост, а све зависи од љубави мајке; ко је љубљен, он ће и љубити. У току раздобља највеће пријемчивости и најбржег развијања његово васпитање је у великој мери у њеним рукама. Њој се првој пружа прилика да обликује карактер детета или за добро или за зло. Она треба да схвати вредност прилике која јој је дата, и више од сваког другог учитеља мора се оспособити да је искористи на прави начин. На очевима, исто тако као и на мајкама, почива одговорност за рано и за касније васпитање детета, и зато је преко потребно да се оба родитеља за то пажљиво и темељно припреме. Младо криво дрво остаће заувек криво и неугледно ако се не постарају да га исправе док расте. Исто се може рећи за децу.

Како формирати прави карактер код детета?

Прави карактери се могу оформити само уживљавањем у оно што је духовно и савршено; остварити сагласност између мисли и речи, срца и дела, између унутрашњости и спољашњости бића, да би срца била прожета само истинитошћу и искреношћу, да би унутрашње око (разум душе је унутрашње око; разум је одлука слободне воље) било здраво и давало ону светлост духа која је неопходна за стицање хришћанских врлина. Тако одуховљен карактер постаје облагорођен, јер је дух у нама повезан са ухом Бо-

жијим: „А ко се држи Господа, један је дух са Господом“ (1. Кор. 6: 17).

Облагорођени карактер поседује истинити мир који је тројак: 1) мир душе према Богу; 2) мир према ближњима и 3) мир према себи самом, а то значи: постојано избегавати грех, уздавати своје нагоне контролом светлога разума, милостиво праштати другима, удаљити се од свега што нарушава мир и спокој душе, ограничавати жеље и кротити страсти. Остварење хришћанских врлина и вредности могуће је само ако су развијена својства душе:

- светли разум,
- памћење добра,
- слободна воља.

Када треба почети духовно васпитавати децу?

Деца и млади живе првенствено срцем, тако да се духовна осећања буде још у раним данима њиховог живота. Вера и духовност се више постижу чистим срцем и душом него људским умом, а како су деца чистија и духовно мање загађена од одраслих, отворена су за примање Божанске Истине.

Када се примети да деца почињу да повезују мисли, одмах се треба побринути о њиховом духовном поучавању, о томе да се у њихова млада срца сеје љубав према Богу пре него што свет успе да завлада њима и пре него што се зле навике осиле и утврде. Дечју живу памет, радозналост, пријемчивост, отвореност за добро, за Истину треба усмерити ка Извору Живота да би свагда пребивао Дух Божији у њима. Потребни су само љубав, топлина и искреност док им се приповеда о животу и науци Спаситеља, о Његовој смерности, кротости, љубави и милосрђу према људима. Срце детета повешће се за узвишеним Духом, јер је кротко и незлобиво, повешће се за Оним који је љубав и који нежно љуби децу, зато свет неће моћи да унесе

своје идоле у светињу дечијег срца, где сија образ Спаситеља. А ако би касније у животу нагонске страсти и потамнеле духовни лик, срце које је још у младости обучено у Христову љубав сигурно ће пролити сузе покајања које ће обновити у њему црте образа Божијег. У детињству се полажу и стичу основе за цео живот. То је доба када се развијају све способности и снаге, телесне, душевне и духовне, када се стичу разноврсна знања и навике и када се опредељује правац којим ће се кретати и изграђивати карактер. Треба изучавати својства и наклоности деце са таквом пажњом са каквом изучавамо саме себе и мудрошћу испуњавати ред Божији, љубав и снисходљивост. Не треба гушити дечију отвореност, то јест безазленост, по којој деца не умеју ништа сакрити, нити чистосрдачност и ону благу бодрост у њиховим срцима, љубав не треба да се претвори у слабост и претварање и заробљавање духа, већ да буде руковођена благоразумијем. Љубити децу, не посесивно за своје ограничене и себичне интересе, већ у слободи духа за вечност. Таква љубав изграђује, учвршћује, држи на окупу, унапред чува, доноси уздање у Бога, а бежање од зла доводи ка разборитости према себи самом, да наше „ја“ није центар свемира као што мисле и чине себељупци, јер љубе само једну страну, и то ону мање племениту, на штету бесмртне и свете стране.

Децу треба привикавати на послушност према родитељима и старијима. Послушност је утолико основа сваке врлине уколико се сва врлина огледа у послушности према Божијем закону. Избегавати гневљиво, острашћено и нестрпљиво заповедање, већ се свагда трудити да са миром и у љубави разговарамо са децом.

Треба научити дете на Божији ред, на тачност и марљивост. Ред и тачност су душа свих делатности које испуњавамо и основни услов за свако честито дело. Деца се мало по мало привикну на марљив и тачан рад ако опазе да се површан рад не трпи. Марљивост је непрестано

употребљавање својих снага за све савршеније и савршеније дело; то је полуга која покреће целокупну делатност ако желимо да будући живот детета буде на спасење његове душе и добробит других. Васпитавати децу да добро чине и од зла се чувају, али не само пред очима родитеља (одраслих и страних лица) већ и када их нико не види. Да се науче уздржавању и одрицању од лудих жеља јер ће им то бити од велике помоћи у животу.

Децу треба ваљано подстицати да уштеде оно без чега лако могу бити, али у том случају водити рачуна да штедљивост не постане извором тврдичлука или лакомства, већ да се добро и корисно употреби: „Учити децу да не захтевају непотребно, а блага овога света да цене онолико колико она и вреде [...] Богатство сувише много штети када нас чини неспособним да поднесемо животне тешкоће, зато васпитавајмо децу, тако да би она могла поднети све и знала како треба поступати у несрећама, васпитавајмо их у Божијој науци и љубави и добићемо велику награду“ (Zlatousti, 1977: 13).

Навикавање на поштење је врло битно јер деца су, негде из похотљивости или из жеље да имају, врло наклоњена тајној крађи, а негде упропашћују туђи иметак својеволјно или из обести. Зато свако зло треба у своје време лечити: „Неукроћен коњ постаје ђудљив, а запуштен син постаје тврдоглав“ (Sir. 30: 8).

Свети Јован Златоусти о грешкама у породичном васпитању

Највећи беседник који се појавио у хришћанству, догматичар и литурџичар – Свети Јован Златоусти, оштро је разобличавао све оно што је било у супротности са јеванђелским начелима. Никога није штедео, па чак ни царицу Евдоксију, која га је због повређене сујете протерала из Римске империје. Највише је ценио дела

Светог апостола Павла, тако да у његовим делима можемо пронаћи многе Павлове мисли.

Ево шта Свети Јован Златоусти поручује родитељима који на погрешан начин васпитавају своју децу: „Шта може бити горе од таквога безумља – на овоземаљске ствари обраћати толико пажње и бриге, а о несравњено тежем мислити да ће оно, као некаква проста ствар, доћи к нама, макар ми спавали. А усавршавање душе у Богоугодном животу, стицању хришћанских врлина, толико је тежа ствар него изучавање наука, колико је теже испуњавати него причати, колико су тежа дела од речи“ (Zlatousti, 1977: 22).

Ништа није лакше него саблазнити невино дете. Неколико неконтролисаних речи, поступака, разговора, сусрета, дочека – за које, по нашем мишљењу, деца не треба никако да поимају, пуштају дубоко своје отровне жиле у срца њихова и штете васпитању. Родитељи су одговорни пред Богом ако било каквим начином саблазне децу. Они су у првом реду одговорни за њихову побожност или безбожност, њихов морал или неморал.

Хоће ли неко у својој зрелости бити добар или не, много зависи од првих утисака који су узбуђивали његову душу. Зато наш народ каже: „Што колевка одњиха, то мотика закопа.“

Зато на родитељима лежи света обавеза да децу васпитавају у Духу Истине, да служе ближњима служећи Богу, јер је смисао живота заједница јединства: „И служите се међу собом, сваки даром који је примио, као добри пристави различне благодати Божије“ (1. Pt. 4: 10).

Један осврт на педагогију Светог Николаја Велимировића

Била би грешка не поменути у овом раду педагога који је својим животом и делима просвећивао српски народ у 20. веку – Свети Николај Велимировић, „највећи Србин после Светог Саве“, како га је назвао Свети Јустин По-

повић. Нови Светитељ и Просветитељ рода српског оставио нам је у наслеђе богато животно и духовно стваралаштво. Остварио је идеал који нам је завештао Свети Сава, а то је делатан и духован живот истовремено. Својим целокупним стваралаштвом (књижевним, беседама и предузимљивошћу на црквеним и националним пословима) утиснуо је неизбрисив печат на животни пут српског народа у 20. веку.

Суштинско и кључно место у свеукупној визији живота и света код Светог Николаја заузима Христос. Стога он започиње своје православно богословље Христовим позивом: „Покајте се и верујте у Јеванђеље.“ (Мк. 1:15).

Један летимичан поглед на белешке и сећања о његовом раду указује нам да се ради о изузетном педагогу, чија су предавања остављала позитиван утисак на ученике дубином и усредсређеношћу, ватреном вером, јасноћом објашњења и простотом, што је говорило о великом знању и верском искуству.

Ценио је слободан духовно-истраживачки рад ученика, а противио се свим вештачким мерама, свим принуђивањима, јер је то било туђе његовом духу и природи.

Говорио је да „сврха васпитања није да се стварају велике личности, него да се праве цигле за зграду, тј. творити добре и одговарајуће чланове једног заједничког тела и подесне разлике за један општи рад“ (Velimirovic, 2005).

Његова духовна величина је у томе што нас је упућивао да је потребно непрестано старати се да своју веру у живог Бога докажемо и делом. Својим примером остао је узор многим монасима подвижницима свог и нашег времена, који су се Христа ради удаљили из света у манастире.

По речима митрополита Амфилохија (Радовића), Свети Николај „почео је после школе, као сеоски учитељ, а завршио свој животни пут као Учитељ, мудрац и пророк“ (Radović, 1996).

Шта значи право васпитање?

Право васпитање значи више него савлађивање одређеног наставног програма. То је више него припремање за садашњи живот. Оно се бави целим човековим бићем и односи се на цело раздобље његовог постојања. Васпитање значи складно развијање телесних, душевних и духовних сила. Јер „васпитање је обнављање и обликовање човека по Образу Онога који га је створио и његово питање (храњење) вечно божанском светлошћу, истином, лепотом и добром; једном речју, свим божанским савршенствима. Овакав приступ васпитању не искључује савремено педагошко искуство. Штавише, свему ономе што је здраво у том искуству он даје темељ, унутрашњу кохезију, стабилност и смисао, откривајући прави лик човека и његово вечно назначење“ (Radović, 1993: 28–29).

Задатак правог васпитања је да развија способност младих да мисле, а не само да одражавају мисли других људи, односно да уче напамет; а Обожење је циљ који треба да се достигне. Онај који сарађује у остварењу Божанског циља, да се младима пренесе знање о Богу и да се њихов карактер изгради у складу са Божијом науком, обавља узвишен и племенит идеал.

У највишем смислу, дело васпитања и дело откупљења су исто дело, јер у васпитању, као и у откупљењу „темеља другог нико не може поставити осим онога који је постављен, који је Исус Христос“ (1. Кор 3: 11). „Јер би воља Очева да се у њ усели сва пунина“ (Кол. 1: 19).

„Настава је у најтешњој вези са васпитањем јер је врло битан сегмент и својство васпитања и образовања. Настава је важан део васпитања због тога што је њен задатак да духовно, емоционално и умно (ум, срце и воља) развија способности васпитаника призивајући истинито васпитање, које је стално утемељено на истини, лепоти, доброты и светости човека и његовог постојања. Треба развити свест да знање јесте ва-

жно, али да није само себи сврха, као такво приводи васпитаника у светост – отуда нам долази реч просвета“ (Sando, 2012: 77–78). Зато за школу можемо рећи да она представља мост између породице и друштва као целине, јер припрема децу за њихове будуће улоге у друштву. Прави учитељ тежи да у ученике усади начела истине, послушности, части, поштења и непорочности – начела која ће их учинити позитивном силом у подупирању стабилности и напретка друштва.

Проблеми савременог васпитања код нас

Данас је световни живот преокупиран више од свега политичким, економским и социјалним питањима. Духовност, духовно васпитање и духовно усавршавање знатно су потиснути у нашем добу. Отуда хипокризије (хипокризија = претварање; Вијаклија, 2002: 986), недоследности, морална колебљивост и аморално безобличје стварају мутну атмосферу у којој лако и несметано делују разорне силе. Такво стање уместо усавршавања и преображавања човека води пропадању његовог моралног живота. А грех не само што нас одваја од Бога, већ у човековој души уништава жељу и моћ да Га упозна.

„Непоштовање Божијег моралног закона, односно кршење Божијих заповести доводи до греха. Греховно дејство које је постало навика јесте порок који је узрок многих телесних болести и душевних поремећаја са тешким последицама ако се не лечи на време и на правилан начин“ (Lutovac, 2006: 5). Аморализам „разрешава“ од свих обавеза. Младост, остављена сама себи, постаје „немирно стадо“ које може да занесе права туђа бујица, постаје носилац саблажњивих начела. Лако се заслепљује празним варкама материјалног блеска и, поричући духовно у човеку, завршава негирањем свега у животу што није сведено на осећај чула и нагона, а човек је Божије створење које треба да буде вођено светлим разумом на путу датом нам од богочовека

Исуса Христа. Материјални дух је заробио нараштаје који нису упућени у веру и не знају шта је вера. За већину је живот успех у богаћењу и у служењу два господара (Mt. 6: 24).

Знамо да образована популација спада у основну потребу савременог друштва. Данас значајну улогу при формирању образовања има држава, у смислу обезбеђивања установа, односно школа за образовање, опреме итд. Држава законским мерама обавезује сваког појединца да заврши основну школу, док наставак школовања представља лични избор појединца.

Један од проблема савременог образовног система састоји се у томе што децу учи да се једни са другима надмећу у успеху, чиме се само потхрањује гордост. Јер интелектуалне способности су само један од многих природних дарова које човек добија од Бога, док савремено друштво подстиче интелектуално надарене људе да се преузносе над осталима. „Свестраност се гаси у појединцу, јер је код сваке индивидуе другачија – атипична, али она цвета у њему, јер је микрокосмос. Свестраност, заправо ишчезава у појединцу, топи се у њему и преображава у аутентичност, изворност, оригиналност. Постоји свестраност на појединачан начин, другачија у сваком човеку“ (Nedović, 1991: 81–82).

Затим, проблем је и у закону који је ученицима дао и сувише висока права, односно ауторитет са професора прешао је на ученике (*Službeni glasnik RS*, 72/2009, 52/2011 i 55/2013: čl. 103, 110, 111, 112, 113, 114 i 115). Они одлично знају своја права, али не и обавезе. Ипак, не треба све гледати црно. Овакве појаве можемо упоредити са пролазним облаком, слично као што је Свети Атанасије Велики упоредио владавину цара Јулијана Одступника (361–363), када је почео да прогони хришћане, са облаком: „Nubicula est, transibit!“ (Облачић је, проћи ће!).

Излаз из овакве ситуације нуди нам Вилхелм Рајх који каже: „Љубав, рад и знање изво-

ри су нашег живота. Они треба и да управљају њиме.“ (Rajh, 1987: XIX).

Потребан је, као што се за то залагао Свети Николај Велимировић, слободан духовно-истраживачки рад ученика, без вештачких мера и принуђивања. Јер док је у ранијим вековима важило ко ће први да стигне до неког открића, данас се до открића стиже кроз заједнички рад. Ми своје врлине можемо да сагледамо и умножимо само у заједници са другима.

Закључак

Одличну мисао о васпитању саопштава нам владика Амфилохије (Радовић): „Васпитање није само образовање човека него је оно истовремено и његово спасење од греха, зла и смрти, демонске тројице која убија и умртвљује људске могућности и разара човеков образ, а тиме и образовање погружавајући човека у таму и бесмисао. Зато је и целокупна методика овако схваћеног васпитања не само методика образовања

него истовремено и методика спасења“ (Radović, 1993: 28).

Зато је неопходно да се још у детињству осети доживљај Божије љубави и да се Јеванђелска Истина духовно веже за душу детета, да се примером и делом још од најмлађих дана припреми дух за испуњавање Божијих закона и заповести, на којима ће се учити како се служи вечноме Добру и људима. Потребно је да дечија душа, пријемчива за све што је у Истини, осети у право време живо присуство Бога у себи, своме дому и својој околини, са примером родитеља, и да би животна стаза постала светлија у доживљеној вери, а, када посрне, лакше се враћа ка Истини Богочовека Исуса, јер зна за добро.

У раду смо видели да породично васпитање, испуњено хришћанским вредностима, гради преко школе мост према друштву као целини, а то је заједница где владају љубав, рад и знање слободно за духовно-истраживачки рад ученика, без вештачких мера и принуђивања.

Литература

- *Biblija ili Sveto Pismo Staroga i Novoga zavjeta* (1974). Beograd: Biblijsko društvo.
- Karelin, R. (2012). *Tajna spasenja*. Podmaine: Manastir Uspenja Presvete Bogorodice.
- Lutovac, S. (2006). *Poročne bolesti – poputnina za pakao*. Linc: Srpska pravoslavna crkvena opština.
- Nedović, V. (1991). *Prilozi teoriji obrazovanja*. Kraljevo: Slovo.
- Nepoznati autor. (1887). *Nekoliko savjeta odnosno moralnog vaspitanja djece, (s ruskog V. S., Popović), Dabro-Bosanski Istočnik (I-3)*, Sarajevo: AEM konzistorija.
- Radović, A. (1993). *Osnovi pravoslavnog vaspitanja*. Vrnjačka Banja:Novograf.
- Radović, A. (1996). *Predgovor*. Retrieved June 12, 2015 from <http://www.svetosavlje.org/biblioteka/vlnikolaj/Uvod/Nikolaj000002.htm>
- Rajh, V. (1987), *Analiza karaktera*. Zagreb: Naprijed.
- Sando, D. (2012). *Metodika verske nastave*. Beograd: Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve.
- Službeni glasnik Republike Srbije (72/2009, 52/2011 i 55/2013). *Zakon o osnovama sistema obrazovanja*. Beograd: JP Službeni glasnik.
- Velimirović, N. (2005). *Novi ideal u vaspitanju*. Retrieved June 12, 2015 from <http://www.rastko.rs/svecovek/duhovnost/vlnikolaj/novi-ideal-u-vaspitanju.html>

- Vujaklija, M. (2002). *Leksikon stranih reči i izraza*. Beograd: Prosveta.
- Zlatousti, J. (1977). *O vaspitanju dece*. Krnjevo: Pravoslavna narodna hrišćanska zajednica.

Summary

In the paper, we observed the influence of family upbringing, fulfilled with Christian values, on pedagogical and educational work in our country. Then, what real upbringing is, what is the state in contemporary upbringing in our country, and everything through the analysis of basic postulates of learning of St Jovan Zlatousti and St Nikolaj Velimirovic. It has been attempted to determine what is common in their attitudes, what the ways they differ are, and how they taken together can fully enlighten the approach to education. This analysis, based on studying their work showed the following: 1) A man is a heavenly creature created primarily for learning God's science; 2) Source and setting of upbringing the whole manhood is Godlyman Jesus Christ; 3) The foundation of spiritual life and upbringing is in the family as a domestic Church; 4) Right upbringing means necessary spiritual and purposeful work which will direct a student towards free spiritual-research work, i.e. that a student should individually think and bring correct conclusions, and not only to express the thoughts of other people learning by heart.

Key words: God, man, upbringing, education, society.